

Asia: D6L56D3-22

Kansallinen raportti - YK:n ihmisoikeusneuvoston yleismaailmallisen määräaikaistarkastelun (UPR) neljäs tarkastelukierros

Lausunnonantajan lausunto

1. Miten edellisen UPR-tarkastelun suositusten täytäntöönpano on onnistunut ja mitä täytäntöönpanotoimia olisi hyvä raportissa tuoda esille?

Lapsiasiavaltuutetun kommentit raporttiluonnokseen ovat kokonaisuudessaan kohdassa 3.

2. Mitkä ovat sellaisia yleisempiä ihmisoikeuksiin liittyviä teemoja, joissa Suomi on onnistunut tai jotka kaipaavat lisähuomiota?

-

3. Vapaamuotoiset kommenttinne (esimerkiksi raporttiluonnoksesta)

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Lapsiasiavaltuutettu esittää seuraavat huomiot ulkoministeriön laatimaan Suomen neljänestä kansallisesta raporttiluonnokseen YK:n yleismaailmalliseen määräaikaistarkasteluun.

Lapsiasiavaltuutettu viittaa myös 7.3.2022 eduskunnan valiokunnille antamaansa lausuntoon ihmisoikeuspoliittisesta selonteosta.

Huomiot täytäntöönpanotoimenpiteitä koskien

Kohdassa 33 todetaan, että hallitus on ratifioimassa kansainvälistä yleissopimusta kaikkien henkilöiden suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta (ICPPED). Kohdassa ei kuitenkaan mainita, että Suomi aikoo tehdä yleissopimukseen varauman, joka koskee adoption kumoamisen mahdollistamista silloin, kun adoption taustalla on tahdonvastainen katoaminen. Suomi katsoo, että adoptioilaisissa (22/2012) adoption pysyvyyden on katsottu olevan lapsen edun mukaista.

Lapsiasiavaltuutettu pitää myönteisenä, että Suomi ratifioi yleissopimuksen, mutta katsoi lausunnossaan yleissopimuksen voimaansaattamisesta koskevasta hallituksen esityksestä, että varaamaa ei tulisi tehdä.

Kohdissa 38 ja 45 vastataan Suomen saamaan suositukseen, joka koskee sterilisaation tai hedelmättömyyden vaatimuksen poistamista sukupuolen vahvistamisen edellytyksenä sekä ehdotusta siirtää menettelyyn, jossa sukupuoli voitaisiin vahvistaa oman ilmoituksen perusteella. Lapsiasiavaltuutettu huomauttaa, että valmisteilla oleva laki (4) sivuuttaa alaikäisten itsemääräämisoikeuden juridiseen sukupuolen vahvistamiseen useista kansainvälisistä suosituksista huolimatta.(5)

Kohdassa 41 käsitellään lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan puuttumista. Lapsiasiavaltuutettu huomauttaa, että kohdassa mainitun fyysisen väkivallan lisäksi kaikenlainen muu lapsiin kohdistuva väkivalta, kuten henkinen väkivalta, laiminlyönti, välinpitämätön tai huono koh-telu sekä hyväksikäyttö, on kiellettyä. Li-säksi kohdassa todetaan, että jatkotyö ja ohjaus sisältyvät kansalliseen lapsistrategiaan. Tämä mahdollisesti pitää paikkansa, mutta nykyisessä toimeenpanosuunnitelmassa ei tällaista tehtävää nähdäksemme ole mainittu. Raporttiluonnokseen olisi syytä lisätä keskeiset aiheeseen liittyvät toimenpiteet, joita ovat sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalla laaditut Väkivallaton lapsuus -toimenpidesuunnitelma (6) , Lanzaroten sopimuksen toimeenpanosuunnitelma (7) sekä Barnahus-mallin kehittäminen (8) .

Lapsiasiavaltuutettu huomauttaa, että otsikon ”Säilöönoton edellytykset” alla kohdassa 62 todetaan, että alaikäisten säilöönottoa ei ole kokonaan kielletty ja toisaalta käsitellään ala-ikäisten vankeusrangaistuksia. Säilöönotolla tarkoitetaan ulkomaalaislain (301/2004) mu-kaista säilöönottamista, ja rikosepäily tai rikostuomion johdosta voidaan tekijä pidättää tai vangita. Sinänsä kohdassa viitatus suositukset (93.132 ja 93.133-134) koskevat molempia tilanteita, joten alaotsikkoa olisi mahdollisesti syytä muokata siten, että siitä ilmenee molemmat tilanteet tai vaihtoehtoisesti vangitsemiseen liittyvä kohta voitaisiin siirtää otsikon ”Lapset – yleiset periaatteet ja suojeleu sekä nuorena tehdyt rikokset” alle.

Raporttiluonnoksessa ei tuoda esiin ongelmia, jotka liittyvät alaikäisten kohteluun vankilassa, jota on pidettävä puutteena. Käytännössä alaikäisiä vankeja sijoitetaan samalle osastolle täysi-ikäisten vankien kanssa. Alaikäinen voidaan myös eristää hänen ollessa tutkintavankeudessa. YK:n lapsen oikeuksien komitean on katsonut, että ”[j]okaista vapaudenriiston kohteeksi joutunutta lasta on pidettävä erillään aikuisista, myös poliisivankiloissa. Vapaudenriiston kohteeksi joutunutta lasta ei saa sijoittaa aikuisille tarkoitettuun laitokseen tai vankilaan, sillä on runsaasti todisteita siitä, että tämä vaarantaa heidän terveytensä ja perusturvallisuutensa sekä heidän mahdollisuutensa pysyä tulevaisuudessa erossa rikoksista ja sopeutua yhteiskuntaan. Lasten eristämiseen aikuisista sallittua poikkeusta, joka sisältyy yleissopimuksen 37 artiklan c kohtaan – ”paitsi silloin kun katsotaan olevan lapsen edun mukaista menetellä toisin”, tulisi tulkita suppeasti eikä sopimusvaltioiden etu saisi mennä lapsen edun edelle”. (9) Komitea painottaa myös, että eristysvankeus ei ole sallittu alle 18-vuotiaiden kohdalla missään vapaudenriistotapauksessa. (10)

Otsikon ”Lapset – yleiset periaatteet ja suojelu sekä nuorena tehdyt rikokset” alla käsitellään kansallista lapsistrategiaa (kohta 77). Lapsiasiavaltuutettu huomauttaa, että lapsistrategia ulottuu yli hallituskausien, mutta sen toimeenpanosuunnitelmat on tarkoitus tehdä hallituskausittain. Ensimmäinen toimeenpanosuunnitelma ulottuu siten meneillään olevan hallituskauden loppuun. (11) Kansallisen lapsistrategian jatkuvuus edellyttää pysyviä rakenteita ja resursseja, joita vielä ei ole varmistettu.

Kohdassa 77 mainitaan lastensuojelulain muutos. Mainitusta muutoksesta on tässä vaiheessa luovuttu ja sosiaali- ja terveysministeriö on käynnistänyt lastensuojelulain kokonaisuudistuksen keväällä 2022. (12)

Vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden osalta (kohdat 81-84) lapsiasiavaltuutettu toteaa, että lapsiasiavaltuutetun toimisto toteuttaa osana kansallisen lapsistrategian toimeenpanoa selvitykset sekä saamelaislasten ja -nuorten että romanilasten ja -nuorten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta Suomessa. Selvitysten tulokset julkaistaan alkuvuodesta 2023. (13)

Uudet ja nousevat kysymykset – edistysaskeleet ja haasteet

Lapsiasiavaltuutettu kiittää, että raporttiluonnoksen luvussa IV on nostettu esiin asioita, kuten ilmastonmuutos ja digitaalitekнологia, joilla on merkittäviä vaikutuksia lasten elämään ja oikeuksiin. Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että esimerkiksi saamelaislasten erityinen asema ja ilmastonmuutoksen sekä yritystoiminnan vaikutukset heihin tulisi tunnustaa nykyistä painokkaammin. Lapsen oikeuksien komitea onkin ympäristöön liittyvissä kannanotoissaan eri-tyisesti painottanut alkuperäiskansoihin kuuluvien lasten oikeuksia. (14) Lapset tulisi tunnistaa erityisenä ryhmänä myös yritystoiminnan vaikutusten yhteydessä, sillä YK:n lapsen oikeuksien komitea on erikseen alleviivannut yritystoiminnan vaikutuksia lapsen oikeuksien toteutumiseen. (15) Erityisesti saamelaislasten oikeudet tulisi mainita, sillä komitea on nimenomaisesti painottanut alkuperäiskansoihin kuuluvien lasten oikeuksien toteutumisen vaa-rantu-mista yritystoiminnan yhteydessä. Saamelaislapset ovat lapsiasiavaltuutetun Nuoret neuvonantajat -tapaamisissa kuvanneet, miten turismi voi aiheuttaa saamelaisalueilla erilaisia lieveilmiöitä ja aiheuttaa kokemuksia matkailueksoottisten elämysten kohteena olemisesta.

Lapsiasiavaltuutettu nostaa esiin intersukupuolisten lasten aseman. Raporttiluonnoksessa (kohta 38) todetaan, että kansallinen lapsistrategia valmistelee terveydenhuollon ammattilaisille ohjeistuksen hyvistä käytännöistä tilanteissa, joissa perheille kerrotaan lapsen intersukupuolisuudesta (lapsistrategian toimenpide 15). Pääministeri Marinin hallitusohjelman mukaan (s. 89) ”[i]ntersukupuolisten lasten itsemääräämisoikeutta vahvistetaan ja luovutaan pienten lasten kosmeettisesta, ei-lääketieteellisestä sukuelinkirurgiasta.” (16) Lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmassa todettu ensitiedon antaminen ei täytä tätä hallitusohjelman kirjausta. Useiden muiden toimijoiden tavoin lapsiasiavaltuutettu katsoo, että ohjaukselliset keinot eivät yksin

riitä turvaamaan intersukupuolisten lasten oikeuksia, vaan näiden lasten oikeudesta koskemattomuuteen tulee säätää lailla.

Lasten uskonnonvapauteen liittyviä kysymyksiä ei raporttiluonnoksessa käsitellä lainkaan. Sekä perustuslaissa (731/1999, 11 §) että YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa (14 art.) taataan uskonnonvapaus myös lapsille. Uskonnonvapauslaki (453/2003) on ikärajoiltaan varsin tiukka. Lapsella on vasta täysi-ikäistyttyään oikeus täysin itsenäisesti vaikuttaa uskontokuntaan kuulumisestaan tai kuulumattomuudestaan. Perusopetuslaki (628/1998) ei myöskään esimerkiksi anna oppilaalle mahdollisuutta valita elämäkatsomustiedon tai muun uskontokunnan opetusta, jos oppilas kuuluu enemmistön mukaiseen uskontokuntaan (13 §). Katsomusaineiden opetusta on selvitetty opetus- ja kulttuuriministeriössä ja tarkoitus on perustaa ryhmä kehittämään opetusta vielä tämän hallituskauden aikana. (17)

Raporttiluonnoksessa ei vielä ole mainittu mitään Ukrainaan kohdistuvan hyökkäyssodan vaikutuksista Suomeen. Ukrainasta on tullut Suomeen paljon myös lapsia joko tilapäistä suojelua hakevina tai ilman virallisempaa statusta. Näiden lasten oikeus varhaiskasvatukseen, koulunkäyntiin ja harrastuksiin sekä laajemmin oikeus terveyteen ja hyvinvointiin tulee turvata.

Yleisiä huomioita

Lapsiasiavaltuutettu pitää ongelmallisena sitä, että täysimääräisinä täytäntöönpanotoimina raportoidaan vasta valmisteilla olevia lainsäädäntötoimia tai muita toimia (mm. kohdat 37, 38, 86). Esimerkiksi lainvalmistelu ei vielä takaa sitä, että laki tullaan hyväksymään tai toimenpidesuunnitelmaan sisältyvä toimenpide tullaan tosiasiallisesti toteuttamaan. Tällaisen kannan on Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio (ECRI) ottanut Suomelle antamissaan päätelmissään 2021 ja katsonut, että translainsäädännön muuttamista koskevaa suositusta ei voitu katsoa pannuksi täytäntöön, koska tarvittavia muutoksia lakiin ei vielä oltu saatettu voimaan tai esitetty eduskunnassa. (18)

Haasteellista on lisäksi se, että sama täytäntöönpanotoimi mainitaan sekä täysimääräisenä että osittaisena toimenpiteenä, kuten esimerkiksi translainsäädännön uudistaminen (kohdat 38, 45) ja kansallinen lapsistrategia (kohdat 76, 77). Sen lisäksi, että toisto on asiallisesti ongelmallista, se vie myös tarpeettomasti tilaa raportissa. Määräaikastraportille asetettu sanamäärä asettaa osaltaan tiukat rajat sille, missä määrin raportissa voidaan asioita esittää. Tois-toa karsimalla on mahdollista lisätä raporttiin siitä vielä puuttuvia kohtia, joita myös lapsiasiavaltuutettu edellä ehdottaa.

Lapsiasiavaltuutettu huomauttaa lopuksi, että kohdassa 15 mainitut viranomaiset eivät ole valvontaviranomaisia, lukuun ottamatta niitä erityisvaltuutettuja, joille on erikseen säädetty valvontatehtäviä. Esimerkiksi lapsiasiavaltuutetun ja Ihmisoikeuskeskuksen tehtävänä on edistää perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista laissa (laki lapsiasiavaltuutetusta 1221/2004, 2 § ja laki

eduskunnan oikeusasiamiehestä 197/2002, 19 b ja 19 d §) tarkemmin säädetyillä keinoin, mutta niillä ei ole varsinaisia valvontatehtäviä, eivätkä ne käsittele esimerkiksi kanteluita.

Lähteet:

1. Pääosin samansisältöinen lausunto on annettu useammalle valiokunnalle. Ks. www.lapsiasia.fi/lausunnot (2022).
2. Halliuksen esitys eduskunnalle kaikkien henkilöiden suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta tehdyn kansainvälisen yleissopimuksen hyväksymiseksi ja voimaansaattamiseksi sekä laiksi rikoslain 11 luvun muuttamisesta HE 87/2022 vp.
3. Ks. Lapsiasiavaltuutetun lausunto ulkoministeriölle hallituksen esityksestä eduskunnalle kaikkien henkilöiden suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta tehdyn kansainvälisen yleissopimuksen hyväksymiseksi ja voimaansaattamiseksi sekä laiksi rikoslain 11 luvun muuttamisesta (14.3.2022).
4. Luonnos 18.2.2022 hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi sukupuolen vahvistamisesta sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta (hanke STM009:00/2021).
5. Ks. esim: Parliamentary Assembly: Resolution 2048 (2015) Discrimination against transgender people in Europe; YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimiston julkaisu ”Living Free and Equal” (HR/PUB/16/3); YK:n riippumattoman, seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuoli-identiteettiin perustuvan väkivallan ja syrjinnän torjunnan asiantuntijan YK:n yleiskokoukselle antama raportti: ”Legal recognition of gender identity and depathologization” (A/73/152); European Commission: Union of Equality: LGBTIQ Equality Strategy 2020-2025, 12.11.2020 (COM(2020) 698 final); YK:n ihmisoikeuskomitean loppupäätelmät Suomelle (CCPR/C/FIN/CO/R.7); YK:n riippumattoman, seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuoli-identiteettiin perustuvan väkivallan ja syrjinnän torjunnan asiantuntijan YK:n ihmisoikeuskomitealle antama raportti: ”The law of inclusion” (A/HRC/47/27).
6. Väkivallaton lapsuus: toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön julkaisuja 2019:27.
7. Lanzaroten sopimus. Kansallinen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2022–2025. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön julkaisuja 2022:28.
8. Ks. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/barnahus-hanke>.
9. YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 24 (2019) lapsen oikeudet rikosjärjestelmässä (CRC/C/GC/24), kohta 92.
10. CRC/C/GC/24, kohta 95.
11. Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelma: Valtioneuvoston periaatepäätös. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:81. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-868-0> .
12. Ks. <https://stm.fi/lastensuojelu>.
13. Ks. <https://lapsiasia.fi/lapsistrategian-hankkeet>.

14. Ks. YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 11 (2009) alkuperäiskansojen lapset ja heidän yleissopimuksen mukaiset oikeutensa (CRC/C/GC/11), kohta 35 ja YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 16 (2013) sopimusvaltioiden velvoitteista, jotka koskevat yritystoiminnan vaikutusta lasten oikeuksiin (CRC/C/GC/16), kohta 19.

15. Ks. CRC/C/GC/16.

16. Pääministeri Marinin hallitusohjelma 10.12.2019, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-808-3>.

17. Ks. <https://okm.fi/-/katsomusaineiden-opetusta-esitetaan-uudistettavaksi>.

18. Ks. ECRI Conclusions on the implementation of the recommendations in respect of Finland subject to interim follow-up (CRI(2022)01).

Helander Merike

Lapsiasiavaltuutetun toimisto - Elina Pekkarinen, lapsiasiavaltuutettu;
Merike Helander, lakimies; Sonja Vahtera, lakimies.